

Šlonzáci, Vasrpoláci, Laši, Gorali, Moravci, Prajzáci a lidé Ponašymu

ZBYNĚK HOLUB (OPAVA)

Klíčová slova: jazyková situace, území českého Slezského; české, polské a slovenské dialekty, historické německé dialekty, etnonyma, prajzská oblast

Key words: language situation, Czech Silesian territory; Czech, Polish and Slovak dialects, historical German dialects, etnonyms, the "Prajz" area

Abstrakt:

Studie se soustředí na popis jazykové situace na území českého Slezska. Autor popisuje nejen obecné charakteristiky slezských dialektů (z hlediska fonologie, akcentuace, morfosyntaxe a lexikonu), ale také rozdíly mezi slezsko-polským a slezsko-moravským územím. Jako specifické území je definována „prajzská“ oblast. Autor rovněž uvádí příklady překrývajících se polských dialektů (zvl. sulkovského), slovenských dialektů (goralských) a historických německých dialektů. Zvláštní část článku je věnována popisu etnonym typu Lach, Horal, Prajzák atd.

Abstract:

The article centers on the description of language situation in Czech Silesian territory. The author describes not only general characteristics of Silesian dialects (phonology, accentuation, morphosyntax and lexikon) but also the differences between Silesian-Polish and Silesian-Moravian territories. As a specific territory the "Prajz" area is defined. The author also adduces examples from the overlapping Polish dialects (esp. Sulkow), Slovak dialects (Gorol) and historical German dialects. A special part of the article is devoted to the description of etnonyms like Lach, Horal, Prajzák etc.

A. K charakteristice jazykového systému (spisovného jazyka, regiolektů a nářečí) ve Slezsku

Archeologové často upozorňují na osídlení Slezska v době bronzové, kdy místní etnikum náleželo k lužické kultuře. Doložené jsou též stopy keltského osídlení (zejména kolem přelomu letopočtu), popř. se uvažuje o rozšíření germánských Kvádů (nebo též kmene *Silingů*; srov. např. Žáček 2009, s. 11; tomu ovšem odporují jiné teorie, které pojmenování *Slezsko* odvozují od posvátné hory *Slenza/Sleza/Śleza/Slenz*; srov. např. již u Slámy: 1889, s. 8–11). Starší teorie o slovanském kmeni *Slazanů* jsou dnes obvykle odmítány; cca od 6. stol. po Kr. lze spíše hovořit o reliktních skupinách (převážně) germánských osídlenců, které splývají s návaznou slovanskou kolonizací (dále např. Droberjar 2005).

Ve světle některých teorií o *prehistorickém osídlení Slezska* je jistě zajímavé uvažovat též o tom, zda dnes ještě existují jazykové prostředky, které by mohly být dokladem nějaké dlouhodobější kontinuity místního osídlení. Současná jazykověda odkazy na jakoukoliv přímou návaznost dnešních dialektů na tzv. „kmenové“ období vývoje slovanských etnik většinou odkazuje do říše pohádek a fantazie.

Ve starším slovanském období (tj. po polovině I. tisíciletí po Kr.) bylo pravděpodobně osídleno Opavsko, Kravaňsko a Těšínsko; lze tak soudit především na základě analýzy onym (srov. např. Šrámek 1965, s. 368–397; také jinde).

I. Česká nářečí ve Slezsku

Obecné projevy slezských nářečí nacházíme především v oblasti *hláskosloví* (patří k nim krátkost vokálů, paroxytonický přízvuk – na penultimě, z obecnějších jevů spíše moravské proveniencie pak zachování původního *ú* (*sud* místo *soud* – ve zkrácené formě), popř. *u* (*cuza* m. *cizi*); většinou také tautosylabického *aj* (*daj*, *vajco*, *najlepší*), dvojího *l* – *l̥* / popř. „,moravského“ *šč* / *ždž/žž*; pro sever Moravy a Slezsko je pak typické (převládající) užití dvojího *i* – *y*. Některé jevy jsou ovšem spíše oblastní povahy. Patří k nim různý průběh přehlásky *a* – *ě*/ *e*, *á* – *é* – *ié* – *í*, výsledky úžení a monoftongizace *é/ié* – *i*, repertoár průvodních vokálů u slabikotvorného *l*, výsledky asimilace znělosti (ve prospěch znělých u asimilace regresivní, ale typy *kffjet*, *tfuj*, *kfočna* v případě progresivní asimilace), různé výsledky depalatalizace ústních zubnic (*d'eti* – *džeći/džećy* – *džeći/džećy*), dispalatalizace *e* > *o* (*žona*) / někdy *e* > *a* (*kuzał*), obvykle chybí proteze nebo náslovnost *j*- (ale na západním úseku i dále se prote-

tické v objevuje), různá je škála měkkosti a tuposti sykavek (např. džečy, ale na severozápadu Hlučínska i dž'eč'y).

Vztah mezi *morfosyntaxí* a *lexikonem* lze sledovat na dokladech užití některých spojek (např. příčinného *bo* a přípustkového *choč* /*choř*, *choč*; *i* v poměru slučovací a důsledkovém – společně s moravským územ), tázací částice *či/čy*, vztahu gen. – akuz. (z gen. pl. obvykle proniká přípona – *uv*: *mame dobrich suseduv, mjel třech synuv*), zakončení *–my* v 1. pl. prez. verb... Oblastně se projevují přechody mezi substantivní deklinací „tvrdou“ a „měkkou“ (typ *srcu, ložo, polo, poledňo*, popř. lexémy se základem na *–t, –s, –z*, tvar 6. sg. *na biču, na srcu*, x „měkké typy“ *host/ hosć/gosć/ hošč, kořeň, lokeť/ lokeć/ lokeč; kolňa, pekarňa, Maruša/Maruš'a, Jula, ledeň, březeň*), vyrovnání 6. a 7. sg (*o tym dluhym stole – po tym dluhym stole, o starym – ze starym, o tym našym/ našim, s tym našym/ našim*), odlišuje se životnost v pl. (1. pl. *ti / či/ či naši /našy staři/ stařy* x 4. pl. *ty naše stare*), v 7. pl. jmen je častější koncovka *–mi/ –ami* než *–ma/ –ama*, ve 3.p. převažuje zájmeno *sy* (*dam sy to*)... (srov. Bělič 1972, s. 285n).

Klasická dialektologická literatura odlišuje skupinu **slzskopolskou** (též tzv. **česko-polský smíšený nářeční pruh** v *těšínské, jablunkovské, bohuminské* a *karvinské* lokalitě) a **slzskomoravskou** (někdy též *lašská nářečí: východní – Ostravsko, západní – Opavsko, jižní – Frenštátsko*); odlišuje pak (stále ještě v rámci komplexu českého národního jazyka) znaky slzskopolské od znaků slzskomoravských (srov. např. Lamprecht 1976, s. 283–288). Daleko podrobněji jsou však jednotlivé oblasti (také jazykově diferencovány v pracích místních sběratelů, písmáků a lidových vpravěčů (srov. dále). V rámci slzskomoravské skupiny tak ve studiích dialektologů i v literatuře odlišujeme v rámci **východních (ostravských) nářečí** (*horno*)*ostravické nářečí* (*o* za *á*, *i/y* za *e*, *u* za *o*... před nosovými konsonantami; popř se *o* vzniklé z *á* mění na *u*; nacházíme tu i zbytky měkkých retnic, zdvojené *nn*, typ *ja sym pisol – pisolch/ pislech – joy pisol*, zápor *sym ňimaš – joy ňimaš*) a historické *baborowské nářečí* (srov. také Pallas 1965, s. 471; na pomezí s polským *sulkovským* dialektem: s častou přehláskou *ä – ě: kuže/ kužeta, čele/čeleta* = kuře, tele, s dvojhláskou *au* za *á* /*kabaut, raud*; jindy nahrazeno hláskou *o*; místo *ř* je tu *ž, š* /splynulo patrně pod polským vlivem; hojná je proteze *h: hul, hulica, huzda, hapyka*), v rámci **západních (opavských) nářečí** ustrnulé posesivní pronomeny *jeji*, v *západoopavských lokalitách progresivní asimilace typu tfuj, kfočna, pronikání proteze v /w/ ^u*); historicky je tu doloženo i tzv. *branické nářečí* (přesahující do Polska: neprovedeny staročeské monofongizace *uo – ú ... kuoň, muoj, ie – í ... miera, viera*; výskyt *o* místo *á* – společně se slzskopolskými a východoostravskými typy: *trova, krova –*

obd. „slezskopolskému“ výsledku metateze, ale také *mynoř*; zúžení výslovnosti krátkého *e* na *i*: *břih, hřiv, chčil*) nebo nářečí *jižního Opavska* (s typem *makuf kolač, jedlovo dřevo*... srov. situaci v okolí Mšena na Mělnicku, na Mladoboleslavsku a na Vysočině); zajímavý je též *příbořský* úsek na okraji *jižních (frenštátských) nářečí* (s výslovností jediného *i*), popř. jiné jižní lokality (které ovšem nesouvisejí s oblastí našeho výzkumu). Některé *společné jevy* však lze doložit pro *Ostravsko* i pro *Opavsko* v tzv. (severo)hlučínském *úseku*, který tradiční studie řadí spíše k východním nářečím (odlišný typ *u* za starší *ó* před nosovými souhláskami: *kuň, nuš, schud*; nejen měkké sykavky *ś, ź* za *s, z*, ale na severu Opavska /Chuchelná, Kravaře též *ś', ź'* za *ś, ź*; vkladné *j* před měkkými, i historicky: *lejtni*, koncovka *-um* místo *ú*), uvedené jevy se šíří na pomezí Těšínska (v lokalitách „*ponašymu/ponašemu*“) a Opavska. Ostatní jevy se diferencují podle polohy lokalit (blíže k Opavě nebo k Ostravě; např. úžení *é – í*, asibilace zubnic: *dz', ć/ dź, ċ/ dź', ċ'*, zachování skupiny *aj*... apod. srov. např. dále výklad o „*prajzském*“ nářečí a o mluvč *ponašymu*).

II. Polská nářečí ve Slezsku

Slezská nářečí polského typu obvykle odlišují *nářeční úseky centrální* (nářečí *hlivické* / východně od polských Katovic/ a střelecké), *východní* (nářečí *katovické* a *lublinské*), *jižní* (nářečí *těšínské* /*gwara cieszyńska*, s přesahem do českého Slezska *ponašymu* aj., *jablunkovské* /na českém území slezskopolské pomezí – směrem k V/ a *čadecké* /na pomezí slovenských nářečí), *západní* (*etnolekt śląski*: nářečí *ratibořské, sulkovské* /*dialekt sulkowski*, – na hranice se starým *baborovským* nářečím a nářečí *prudnické* /kolem Prudniku – na hranici se severem Krnovska a Jesenicka) a *severní* (nářečí *opolské, oleské, sycovské, niemodlinské* – východně od Opole, *klučborské* – Kluczbork/Kluczbuk/severně od Opole: v kázání místního faráře A. Gdacia se již v roce 1644 objevila zmínka o Vasrpolácích/ Wasserpolácích; k rozdělení polských nářečí srov. dále např. Olinkiewicz, Radzymińska, Styś 1999; dále k vývoji etnonym: Pallas 1965, s. 472–486, týž 1970, s. 9–10).

Ve vztahu k lokalitám tzv. *baborovského nářečí*, kde se místní varieta původní „moravštiny“ (srov. dále výklad o *Moravcích*) dochovávala především v lokalitách Bavorova (Baborowa) a Jaronova, je nutno připomenout *základní rysy sulkovského dialektu* (tedy západního typu), *jak je (ve vztahu k nářečím českého typu) popsál polský sběratel a dialektolog Feliks Steuer* (1934; k baborovskému nářečí: 1937). Dochází tu k transformaci starého *a* v diftong *au* (obd. v baborovském nářečím), je zachováno „tvrdé“ *k* i *g* ve skupině *ky* a *gy* (např. *okynka, plugy*), projevuje se anticipace „měkkosti“ (*kujźna; przeźściam*), nosovka *ę* se mění ve skupinu *am*

(*cebulam*, pol. *cebule*; srov. slezskopolský úsek český), ztrácí se prelabializace náslovného *o* (*okno* - srov. „centrální“ slezskou formu *uokno*; dále: Fajkus 2010, Bělič 1972, s. 300, 304). Blízko k tzv. *prajzskému dialektu* (srov. dále) má také nářečí *ratibořské*. V této souvislosti je neméně zajímavé zmínit vývoj *nářečí opolského* (jinak v rámci polských dialektů slezských typu *severního* – srov. výše), které mělo značný vliv na městskou mluvu *Opole*. Jeho jižní úsek hraničí pod Raciborzí s českým Opavskem (srov. opět tzv. „*prajzská nářečí*“).¹ Tzv. *lašská nářečí* (*gwary laskie*) však nejsou obvykle v polském pojetí chápána identicky s pojetím v české dialektologii. V polském prostředí se tak chápe hlavně mluva Hlučínska („*Prajzka*“!?,..., srov. dále!) a Těšínska (historicky mnohdy i Hlubčicka).

III. Německá nářečí ve Slezsku

Slezští Němci hovořili nářečím označovaným ve své době jako „*slezština*“ (tedy slezskoněmecky: *Schläsisch*, *Schläsch*) především v té části Slezska, která do konce II. světové války patřila Německu (dnes se jedná o území přináležící převážně Polsku; nepatrnou část lokalit najdeme i v Německu kolem Görlitz). V uvedeném německém dialektu se projevoval spíše vliv středoněmecký a hornoněmecký; dále tu působil vliv slezských nářečí polských i českých i spisovné normy obou slovanských jazyků. Nejčastěji docházelo ke „snížení“ výslovnosti vokálů, např. „*en*“ na „*a*“ (*Kirschen* – *Kerscha*, *essen* – *assa* apod.; Weinhold 1853). Místní spisovatelé dokonce tímto dialektem psali svá díla (např. Andreas Gryphius, Gerhart Hauptmann). Německé zdroje jsou tu však (s ohledem na historickou autenticitu) mnohdy nespolehlivé; uvádějí do roku 1945 asi 7 milionů mluvčích, aniž by zohledňovaly dobové spory o charakter dalších nářečí na území České republiky; např. Hlučínsko („*Prajzsko*“) uvádějí podnes některé německé prameny (pro období do konce II. světové války) jako oblast výhradního vlivu německých nářečí (Pallas 1970, s. 62–73).

IV. Vliv slovenských nářečí ve Slezsku

S oblastí výskytu slezských nářečí českého a polského typu hraničí tzv. *goralská* (*horalská*, *gorolská*) nářečí na slovensko-polsko-českém jazykovém pomezí (šíře ve Slezsku, ale především na Těšínsku) a na Kysuci nebo na slovensko-polském jazykové pomezí (na Spiši a na Oravě).

¹ Dokonce tzv. *texaské nářečí*, jehož užívají „Slezané“ v Texasu od slezské emigrace do texaské obce Panna Maria (tj. od roku 1852; ovšem s lexikem mnohdy výrazně odlišným od standardních slezských dialektů), je typem opolského dialektu.

Jednalo se tu o šíření historické kolonizace horského typu „pasteveckého“ etnika, která mnohde souvisela i s tzv. *valašskou* kolonizací. Dílčí enklávy *goralského* osídlení existují i jinde na Slovensku, dále na Podkarpatské Rusi, v Maďarsku a v Rumunsku (kde *goralé* z Kysuc, zejména z Oščadnice, pronikli na začátku 19. století – do několika dědin v rumunské části Bukoviny).

Pomezí nářečí slezskopolských, horalských a kysucko-horalských nejsnáze doložíme na příkladech jazykových reliktvů či změn, které odhalíme např. v hláskosloví, v morfosyntaxi či v lexikonu. V užším smyslu můžeme odlišit znaky *horalských nářečí na ostravicko–slezskopolském pomezí* (tzv. „horské Lašsko“), projevy vlastních *goralských (gorolských, horalských) nářečí* (v užším smyslu jde o mluvu rozšířenou až k pomezí s Valašskem; srov. dále též: Sýkorová 2008) a specifika *kysuckých nářečí*.

Vokální systém goralských nářečí se na pomezí českého, polského i slovenského prostředí vyznačuje typickým krácením (obdobným slezskému a polskému stavu). Vedle samohlásek ústních se v užší oblasti goralských nářečí objevují též vokály nosové (*kšōžka, v kōče, měšōček*; popř. jde o jejich nápodobu“ ve spojení samohlásky + souhlásky *m* nebo *n*: *jo se to zapam'encem*), popř. *samohlásky „přechodového typu“*: *a^o, u^o, y^e* (na přechodu mezi vokály: *např. Třy^onec, va^om, poř^undek*). Vzestupné dvojhlásky lze pravidelně doložit tam, kde do Slezska pronikají kysucká nářečí: *ia, ie/uo* (labializace je běžná i v „polské části“ Slezska, historicky byla doložena v *nářečí branickém*).

Ve shodě s východem Slezska proběhla změna původního dlouhého *á* (popř. i krátkého *a*) na *o* (nejen v důsledku metateze likvid *trot, tlot: krova, glova*) a pronikla i na slovenské území (z Ostravicka, ze slezskopolského pomezí: *pořodek*). V plném rozsahu neproběhla přehláska *'a* v *ě* (*m'asto* – čes. město).

Konsonantický systém

Vedle *l* a *l'* se může objevit i *l'* (ale obvykle v jedné lokalitě existují pouze kombinace dvou variet, nikoliv všech tří!). Staré (původní, praslovanské) *g* (beze změny na *h*) se dochovalo jen v lokalitách vlastního *horalského nářečí* (vymezeného v užším smyslu: *v ogňu, do tego, z drugij*). Všechny hlásky (konsonanty) před *i* pak posunují místo svého tvoření směrem k palatu, v důsledku čehož dochází k jejich změkčení (*skus'im, s'i, zabl'išt'ilo*). Ovšem ve slabice *s y* je výslovnost okolních hlásek „tvrdá“, popř. je zvýrazněno široké *y* (*např. lygy, dyby, s tym*); tak je tomu zejména na slezskopolském pomezí a kolem Ostravice. V rámci procesu depalatalizace v *horalských nářečích* často došlo k asibilaci: *dž (povědžol, narodžil še, něvědžol), č (šviči še, čma, či)*. Běžná je ovšem i výslovnost *d'e, t'e, ňe* (ne asibilované *dž, dž, č, č: něbudě, udělat*). Ve slabikách před *ě/e* proces

nebyl mnohdy dokončen: *b'e, p'e, m'e, v'e, s'e, c'e* (v *p'eňdap'endžešontym, v'eři'te/v'erit'e*; lze tedy doložit i měkké retnice). Dokonce je doloženo vyrovnání sykavek; u zvrátého zájmena (*še místo se*).² Protektické hlásky se v horalských nářečích objevují výlučně před *u* (na ^h*ulicem, "ofce, "ogriu*), slabikotvorné *r/l* (slabičné likvidy) slyšíme s průvodním (oslabeným) vokálem: na slezskopolském pomezí po souhláске (*na vr^v-chu*) a v užším úseku *goralských nářečí* spíše před souhláskou (*na vr^v-rchu*); to ovšem není běžné v *kysuckých dialektch*.

Morfosyntax

Z ostravicko – slezskopolského pomezí pronikají i dnes pravidelně spojení předložky *ze* s číslovkou (*ze dva, ze tři*) vyjadřující nejistotu (asi dva...*).* Ze spojovacích prostředků zmiňme opět spojky *bo* (protože; typické pro Slezsko), *aj* (také, i; typické pro východ Moravy a Slovensko), ovšem také *ež* (až). Z „užší oblasti“ horalského (gorolského, goralského) nářečí (od slezskopolských lokalit na Kysucko) pronikají nepůvodní koncovky 4. sg. f. *-em, -ym* (*mamem, v dol'inym*), v 1. sg. ind. prez. akt. *-ym, -em* (*idym, "otevrem*), do 3. pl. ind. prez. akt. Proniklo *-um, -om* (*vel'ebny bedom*), ve tvarech přičestí minulého (*l-ového*) se objevují příponky *-ech, -ch* (připojené ovšem i k prvnímu slovu výpovědního celku: *byl'ech, jech*; srov. oblastně ve Slezsku; dále také Sýkorová 2008, s. 26–39).

Specifická situace je na **Čadecku** (na severním okraji Kysucka, který sousedí se slezskopolskými, valašskými i kopanickými lokalitami na české straně, ale i s oblastí polských nářečí slezského typu, která se rovněž označují jako *čadecká*; srov. výše). Vzájemně se tu ovlivňovaly 2 skupiny „goralských“ nářečí: staré kolonizační proudy ze Slezska a z Malopolska pronikly na severovýchod od Čadce, kde nacházíme v běžné mluvě vliv polských nářečních prvků (Svrčinovec, Čierne, Skalité, Ošcadnica), dále pak blíže k Čadci (na hranici Makov-Čadca-Horelica), kde lze doložit převahu slovenských nářečních prvků. Rozdílů jsou tu výrazné zejména v **hláskosloví**. Obecně dochází ke sjednocení sykavkových řad *ś, ź, ć, dź* a *š, ż, č, dż*, ale dvojím způsobem:

– s dominancí „měkkých“: *ś, ź, ć, dź* (na východě)

– s jednou řadou „poloměkkých“: *š, ż, č, dż* (na západě; tento vliv se vyrovnává zejména s hláskovými projevy mluvy slezskopolských lokalit kolem Jablunkova)

Zvláště kolem Skalité se potom (pod malopolským vlivem) objevuje tzv. *mazuření* (vyslovování sykavek *ś, ź, ć, dź* jako *s, z, c, dz*; zřejmě tu proběhl vývoj typu *ś > s' > s*). Podobný typ výslovnosti se objevuje i na severu Slezska (spíše v rámci komplexu polského národního jazyka) a

² Sykavkové řady mohou být vyslovována i zvýšeně (*s/ś*, např.: *se* nebo *še*, v kysucké oblasti také *sa*, ale v *horalském nářečí* v užším smyslu *ś – še...*

v omezeném rozsahu také v dolnolužičtině nebo v některých ruských nářečích (srov. již u Kellnera, 1930–1940, s. 220–229).³

B. K charakteristice některých oblastních pojmenování (etnonym)

V další části naší studie přejdeme od jazykového vymezení slezských lokalit jako úseků, kde se podnes mluví česky, polsky i slovensky (ať už ve standardizované formě nebo ve varietách, které lze – s jistou dávkou zjednodušení – chápat jako lokální nářečí), k vymezení těch pojmenování, která s jazykovým vývojem oblasti souvisí buď historicky, nebo se i v současné době objevují v literárních odkazech; a to nikoliv pouze na stránkách regionálních periodik nebo v textech různých politických seskupení (které mají často účelový, vesměs agitační charakter a s případnými prameny zacházejí až trestuhodně volně), v beletrii nebo v pracích místních sběratelů a lidových vypravěčů, ale též v odborných studiích: jazykovědných, sociologických, politologických, demografických a jiných. Budeme tedy hovořit o *etnonymech*. Pochopitelně však převážně v lingvistickém (popř. dialektologickém, historickém, popř. archeologickém kontextu).

I. Laši

Ještě Ladislav Hosák soudil, že „vznik názvu *Lachů pro obyvatelstvo mezi Odrou a Ostravicí je zcela nový a jeho původ nejasný...*“ (Křenek, Dohnal 2009, s. 15; další souvislosti např.: Hosák 1962, s. 141–182). V současné době ovšem převažuje názor, že se jedná (patrně) o pojmenování ruského původu. Obdobná pojmenování nalézáme v pramenech od století 6. až do přelomu století 9. a 10. (tedy v období před vznikem Piastovského Polska a Kyjevské Rusi). Jejich nositelé obývali širokou oblast severně od Karpat (mezi středním Dněprem a povodím střední a horní Visly a Odry; vývoj jednotlivých kmenů tu souvisí s etnogenezí Slovanů mezi dalšími etniky: baltským na severu, germánským na západě, íránským na východě a keltským, tráckým a ilyrským na jihu). Prvotní etnonym *Lench* (pozděslovanské *Lech*) bylo zřejmě odvozeno od kořene *lendo* (*leđo*... úhor, neobdělaná země, novina... rusky *ljada*, česky *lado*, *lada*; v adjektivní formě „*ljadskij*“ bylo slovo v ruských letopisech

³ Podrobněji k problematice kysuckých nářečí např. RAMŠÁKOVÁ, Anna: *Integrační a diferenační jazykové zvukové a tvaroslovné roviny v nářečích na horných Kysuciach*. In: Jazykovedné štúdie XXVIII. Súradnice súčasnej slovenskej dialektológie. Ed. K. Balleková. Bratislava, Veda 2010, s. 88–101.

doloženo už v 11. století... ve významu „polský“). Přetvoření kmenového názvu obyvatele úhorů (*lend*) dalo pravděpodobně vznik přezdívice *Lendjané* (slovansky 1. sg *Lendjaninъ*), která nabyla podoby raného slovanského etnonyma *Lendžici* (*Łędzice*; např. před pol. 9. stol. tzv. *Geograf Bavorský* uvádí název kmene *Lendzi*, patrně s nosovkou; řecký traktát byzantského císaře Konstanina Porfyrogennéta z pol. 10. století *O řízení státu* zmiňuje kmen *Lendza-ninoi*⁴), popřípadě *Lendžané* (*Łędzianie*). Zřejmě šlo o název kmene, který sídlil v 9. století v pozdějším Velkopolsku, Sandoměřsku nebo Lubelsku. Po zániku nosovek se forma etnonyma *Lench/Lęch* změnila na *Ljach* (a to je pozdější *Lach*; k raným slovanským etnonymům se potom uvedené pojmenování neřadí). Kmen zřejmě později migroval východním směrem, takže došlo k pozdějšímu setkání Lendžanů s ruským etnikem (snad v 10. století), které se uskutečnilo pravděpodobně na severovýchodě kolonizovaného území (spíše nežli na jeho jihovýchodě). Ze staré ruštiny převzali etnonymum (ještě s nosovkou) Litevci (*Lenkas* = „Polák“) a Maďaři (*Lengyen/ Lengyel*; obdobně je však nazývána i kultura prehistorického osídlení střední Evropy v období 5000–4000 př. Kr.; srov. např.: Mallory 1997).

Po stránce sémantického vývoje etnonyma lze tedy snad usuzovat na celek kmenů, ze kterých vznikl (především) polský národ. V *Pověsti dávných let* (Nestorova kronika) z poč. 10. století mnich *Nestor* (z kyjevského kláštera Pěčorskaja Lavra) užil názvu *Ljach* k označení celku polských kmenů. Ovšem v polském prostředí pojmenování obvykle užíváno nebylo. Označení *Ljachъ bylo již od 12. století spojeno též s jistým stupeň pohrdání. I později se mnohdy objevovala averze k pojmenování, takže se posléze ustálily i různé formy lexému, nejčastěji s dvojným významem (např. pokud se přece v polském prostředí slovo „*Lach, Lech*“ objeví pro označení etnika, tedy v protikladu ke slezskému slovu *lach*... např. ve významu „lump“).⁵

Sémantický vývoj tu skutečně (mnohdy) reflektoval averzi k pojmenování. Na dvojný význam a na odlišení měkkého *l'* od tvrdého *l* upozorňoval již Cyprián Lelek (1842); také o půlstoletí později Jan Vyhliďal (1900) připomínal, že na Těšínsku se užívá slova *lach* ve významu

⁴ Jde tu tedy o transkripci raně slovanských etnonymů *Lendžici/Lendžané*?

⁵ S tím souvisí i tzv. *lechická jazyková teorie*, která předpokládá, že polština s dialektem kašubským spolu s pomořštinou a polabštinou tvoří (v protikladu ke skupině lužické) jeden „lechický“ celek (o průkaznosti této teorie se v české jazykovědě pochybuje od dob P. J. Šafařika; i dnes se ovšem stanoviska k tomuto problému různí, srov. např. DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: *Fonologický systém spisovnej slovenčiny a poľštiny z typologického hľadiska*. Slavica slovacca, 10, 1999, č. 1, s. 16, 19.

„trhan“, ale pojmenování *Lach* pro jméno obyvatele území (jednalo se tedy o polysémické etnonymum). Např. Ozeť Kalda (spisovatel a dramatik Josef Kalda), východočeský rodák, znalec valašského nářečí (1871–1921) popisoval jménu *Lach* význam „trhan, lump, darebák, ničema, podlézavý lokaj“...

Ještě Pavel Josef Šafařík upozorňoval na to, že jsou na Moravě *Laši* (obvykle a většinou) považováni za Poláky. Výskyt etnonyma *Lach* lze dobře sledovat v západní části Karpat (v bývalé Západní Haliči). Zdá se, že původně výhradně pastevecká kolonizace *severní úbočích karpatského oblouku* pokračovala (postupně) směrem od východu k západu spolu s tzv. valašskou kolonizací; usazené etnikum se označuje jako *Goralé* (srov. dříve i dále). Kolonizace pronikla též do podkarpatských podhorských rovin na polské straně, jejichž obyvatelé se nazývali *Lachové*, pol. *Lachy* (nešlo vždy synonymum pro Poláky), později na Těšínsko (asi počátkem 16. století) a na severovýchod Moravy (na Hukvaldsko na přelomu 15.–16. století). Postupně se tak mohla ustálit dichotomie *goral* (vysokohorský pastýř, srov. dále) a *lach* (obyvatel nížiny; srov. Křenek – Dohnal 2009, s.17–18)

Samostatným problémem je v tomto kontextu projekt *Ondry Lysohorského*, jehož hodnocení však není tématem naší práce; srov. studie J. Marvana (např. ČjL 2005/2006), L. Martinka (např. 2007), L. Pallase (1970, s. 74–98), P. Gana (např. 2006, s. 97) aj.

II. Horalé (Goralé/Gorali, Goroli)

Podél karpatského oblouku se na polské, české (slezské) i slovenské straně v důsledku tzv. *valašské kolonizace* usazovali vysokohorští pasteveci, kteří se posléze stávali obyvateli tatranských hor, Karpat a Beskyd (srov. výklady výše). Tato archaická (především karpatská) kultura vystupuje do popředí od 18. století, kdy se již literární prameny zmiňují o tzv. *Goralech/Horalech* zmiňují. Postupně se pak hovoří o *Horalech* tatranských (Podhalanech), kysuckých, spišských, oravských, posléze i slezských (zejména těšínských) a beskydských (srov. Dudášová-Křiššáková 1993; dále také Křenek – Dohnal 2009, s.17–20).⁶

⁶ O dalším goralském osídlení (jinde na Slovensku, na pomezí s Podkarpatskou Rusí, Maďarskem a Rumunskem – v rumunské části Bukoviny) jsme se již zmiňovali dříve (v souvislosti s výkladem o pomezí českých, polských a slovenských nářečí ve Slezsku).

III. Šlonzáci

V případě výše zmíněného pojmenování se vlastně jedná o pokus co nejpřesněji a (tedy pokud možno *foneticky*) přepsat polské označení obyvatele Slezska, *Slezana* (*Ślązak*, pl. *Szlazacy*).⁷ Toto etnonymum však obvykle není v celé oblasti Slezska přijímáno (zejména pro svůj spíše historický charakter spojený se staršími politickými aktivitami některých místních skupin obyvatel). Pojmenování se objevovalo hlavně na Těšínsku (k otázce etnik a „šlonzáctví“ ve Slezsku dále též Pallas 1965, 491–498; týž 1970, s. 49–73).

Historicky platilo, že východ slezských lokalit obývali spíše Poláci, jihozápad spíše Češi (v důsledku pozdější kolonizace), (nejen) ve městech potom sídlili početní Němci. Pojem *slezanství* n esporně souvisí se starým (původně feudálním) teritoriálním pojetím národa (tj. s tzv. *zemským principem* pojetí národa). Tzv. *šlonzáctví* však spíše v jistém období vývoje slezských etnik souviselo s politickým hnutím. V době silícího vlivu němčiny periodika typu *Nowin dla ludu wiejskiego* nebo časopisu *Nowy czas* zdůrazňovala svou proněmeckou orientaci (v kulturní, jazykové i hospodářské sféře). Dolní Slezsko již v 19. století poněmčeno bylo. Sborník *Poláci na Těšínsku* (Kaszper, R., Małysz, B. eds; 2009, s. 124) naopak postuluje závěr, že *řada místních obyvatel vykazovala mnohdy objektivní polské etnické znaky, přičemž však toto etnikum odmítalo polskou národní identitu...* a s tím autoři (ve *Slovníčku pojmů*) posléze spojují genezi *šlonzákovské hnutí* (Šlonzákovců... pol.: Ślżakowcy).

To je ovšem poměrně jednostranné pojetí! Autoři sborníku by tu ovšem (v prvé řadě!) měli objasnit, co těmi tzv. „polskými etnickými znaky míní“! Jinak se totiž podobné tvrzení blíží dogmatu a připomíná některá tvrzení z polské politické scény 20. let 20. století. I v tomto smyslu lze jenom souhlasit (poměrně bezvýhradně) s názorem českého prezidenta Václava Klause, který na obranu československého prezidenta Edvarda Beneše publikoval v Lidových novinách článek *Beneš vedle Bandery? Ne-přijatelné!* (KLAUS PRO LN. Názor. Lidové noviny 28. ledna 2010), a důrazně odmítat vyjádření typu kritizovaného článku Luboše Palaty, který by mohl být (třeba) posuzován i jako výsměch úsilí našeho zahraničního odboje v době II. světové války.

Jak již bylo zmíněno výše, problém se týkal hlavně Těšínska (ve vztahu k celku Slezska; Pallas 1965, s. 491–498; týž 1970, s. 49–73). Většina obyvatel se tu v 19. století nehlásila k žádné ze tří národních sku-

⁷ Člověk slezského původu, Slezan (od slova *Ślą/n/sk/* Slezsko), který v promluvě kombinuje prvky českého a polského jazyka; obd. pojmenování *Prajzak, Vaspolák* (Hugo 2006, s. 364).

pin (k nimž patřili Češi, Němci, Poláci). Za těchto okolností se konstituovali Koždoňovci, začal vycházet časopis *Ślōzak* a vznikla Slezská lidová strana. Ovšem tzv. *Ślōnzáci* později podpořili příklon k ČSR. Po rozdělení Těšínska v roce 1921 se jako *Ślōnzáci* vnímalo 17,37 % obyvatel Těšínské župy. Toho později využívala německá politika. Ještě v německé poválečné literatuře nalézáme oslavné ódy na germanizaci oblasti a mýty o „spolupráci národů“ pod německým vedením (dokonce v tom smyslu, že prý „po r. 1945 *Ślōnzáci* pocítili pěst vítězů!“... např. Jering 1959, s. 734).

IV. Vasrpoláci

Výklad pojmenování *Vasrpolák*, popř. *Wasserpolák*, *Vaserpolák* (z něm. *Wasserpole*) není v literatuře jednotný. Některé práce soudí, že se etnonymum ustálilo v důsledku označení vorařů plavících se po Visle a Odře (přeneseně se pak rozšířilo po celém horním povodí Odry; poprvé s tímto názorem přišel G. Schoppe v roce 1892). Jiný výklad spojuje etnonymum se zeměpisnou polohou etnika, které se (geograficky) usídlilo mezi Opolí a Břehem (poblíž Odry; s názorem vystoupil A. Brückner v roce 1922). Poslední z obvykle zmiňovaných teorií pak chápe proces vzniku tohoto pojmenování jako reflexi asimilačního residua (pro nástupce Kvádů); původní spojení *quadica – polonica* by se tak změnilo na *aquatico polonica* (něm. *wasser-polnisch*; tuto teorii však zase nepodporuje datace dokladů: nejstarší je doklad německé verze, mladší doklady máme pro tvar *aquatico-polonica* a nejmladší pro spojení *quadica – polonica*...; srov. např. Pallas 1970, s. 10–12; Hugo 2006, s. 410).

V sémantickém ohledu se i v tomto případě často jednalo o pojmenování pejorativní (patrně od počátku 19. století, kdy významně zesílil příliv německých kolonizátorů do Slezska. Zejména však od 70. let 19. století, kde lze najít počátek utváření významu „slovanský odrodilec, renegát spolupracující s pruskými úřady“).⁸ Jak již bylo naznačeno dříve (v souvislosti s výkladem o postavení slezských nářečích v rámci komplexu německého jazyka), tzv. „smíšený“ charakter „vasrpolských“ nářečí se projevoval hlavně v lexikonu, částečně ve frazeologii: v důsledku vlivu spisovné češtiny a českých nářečí (úzu úředního, školského i bohoslužebného jazyka) i německého lexikonu na šíření jazykových prostředků pol-

⁸ V lexikálním archivu ÚJČ ČSAV je uloženo jen 6 excerptů, které dokládají trojí pravopisnou formu; obd. uvádí pojmenování i F. Š. Kott (v *Dodatcích* k česko-německému slovníku) i PSJČ. O „vaserpolštině“ psal též F. S. Tůma (1934), etnonymum *Vasrpolák* uvádí SSJČ (Švandelík 1986, s. 108), úroveň apelativní (*vasrpolák*) od onymické (*Vasrpolák*) odlišuje i *Slovník nespisovné češtiny* (Hugo 2006, s. 410): člověk mluvící hornoslezským dialektem, někdy též člověk mluvící špatně česky...

ského typu. Od 30. let 20. století se běžně hovoří o tzv. *vasrpolsko-české hantýrce* (srov. např.: Švandelík 1986, s. 108). Úsilí o germanizaci slezského prostoru, které se projevovalo na původně pruském⁹ a později německém území¹⁰ (ovšem nechybělo ani teritoriu bývalé rakouské monarchie¹¹) můžeme (s ohledem na demografický vývoj lokalit) poměrně snadno doložit. Na německém území nutily úřady obyvatelstvo k užívání spisovné němčiny. V době hitlerovské hrůzovlády nacistická propaganda často označovala tzv. *Vasrpóláky* za původně německé obyvatelstvo, tedy „Němce III. skup.“ (s tím souvisela i Himmlerova akce „Volksliste“, která vlastně připouštěla „národnostní alternativy“. To ale většinou vedlo k označení etnika za „*eigensprachige Kulturdeutsche*“). Podobný vývoj vedl k řadě problémů i v době poválečné konsolidace Polska (po roce 1945). Ostatně řada německých publicistů hájila pangermánskou ideologii po II. světové válce; k oživení podobných „teorií“ bohužel docházelo (a dochází – nejen ve Slezsku – i po roce 1989; srov. Pallas 1970, s. 12–34).

V. Moravci

Severozápadní úseky Slezska připadly roku 1742 Rakousku vratislavským mírem k Prusku. Už za vlády Friedricha II. se projevovaly snahy o poněmčování obyvatel. V roce 1846 je (např.) v oblasti Ratiboře (v okrese) uváděno 82 847 obyvatel, z nichž 51% používalo jazyk polský, 39% tzv. jazyk *moravský* (tedy vlastně historické nářečí českého jazyka) a 9% jazyk německý.

Od roku 1872 pak byla tzv. „*moravština*“ vyloučena ze všech škol i z farností Hlučínska (srov. rovněž výklad o polských nářečích výše). V souvislosti s tím, co si máme pod tzv. „*moravštinou*“ vlastně představit, je především nutné připomenout, že někteří obyvatelé těchto úseků se dokonce ani za Čechy nepovažovali. Považovali se za „*Moravce*“ (v rámci feudálního českého státu patřilo toto území původně k Moravě) a svou

⁹ Pruské úřady podporovaly názor o nekulturnosti a sociální zaostalosti obyvatel mluvících „pokleslou polštinou“ (nebylo obvykle připomínáno, že jde o hornoslezský polský dialekt).

¹⁰ Německé úřady před rokem 1921 připouštěly existenci tzv. *oberschlesische Mischmunart*, ovšem ve veřejném styku prosazovaly užívání spisovné němčiny na veřejnosti!

¹¹ Rakouští historikové rozšířili v 90. letech 19. století označení *Vasrpolsko* nejen na „polské“ či „pruské“ Horní a Dolní Slezsko, ale také na slezské Těšínsko, Opavsko, Ostravsko (zvláště pak na okolí Moravské Ostravy). Periodikum *Česká politika* rovněž v roce 1913 píše o „wasserpolské národnosti“ (Švandelík 1986, s. 108; Pallas 1970, s. 28–30).

mluvu označovali rovněž jako „moravskou“ (viz níže; dále k tomu také Bělič 1972, s. 18–19; Neubertová – Holub 2010a, v tisku; PHKS 2007, s. 78; Štěpán 2009, s. 62). Nakonec však i hitlerovští okupanti museli (pod tlakem okolností) ve 40. letech 20. století uznat slovanský charakter místních obyvatel, přičemž tzv. „moravský“ jazyk přiřadili k češtině a „waserpolštinu“ k polštině Pallas 1970, s. 33; dále souborněji Pallas 1965, s. 486–491).

VI. Prajzáci

Jako tzv. „prajzština“ bývá označováno (severo)hlučínské nářečí (podle onyma Preußen; oblast Hlučínska tu představuje souhrn pomezních lokalit, kde na severu přesahovalo české osídlení do Polska). Také Hlučínsko připadlo po roce 1742 k Prusku. Nikdy zde však nevymizelo silné regionální povědomí (také patrně pod vlivem „moravských“ dialektů (původně šíře; tedy nejen na Hlučínsku, ale také na Hlubčicku a Ratibořsku). Po roce 1918 vyvstala do popředí otázka hlučínských „Moravců“. Na německém území probíhala po r. 1920 silná germanizace (zejména na Hlubčicku); v době německé nadvlády byla mluva Hlučínska rovněž označována za „smíšené nářečí“. Rovněž místní obyvatel byl nacistickou propagandou vnímán jako „eigensprachiger Kulturdeutsche“ (zejména v rámci „Volksliste“: Pallas 1970, s. 31; srov. též výklad o *vasrpolštině* ...výše); snahy o vyrovnání po roce 1945 byly tedy i zde složité. Etnonymum „Prajz“, „Prajzak“, „Prajzula“ ovšem bylo původně chápáno jako hanlivé označení místních obyvatel Hlučínska; zvláště však ze strany okolí (Hugo 2006, s. 300: pojmenování se objevuje též v ostravské části Slezska, ale jako specifický dialekt kombinující prvky české, polské a německé spíše na Opavsku a Hlučínsku; tedy v oblasti, spadající dříve pod pruskou a nikoliv pod rakouskou správu). Podnes se totiž někteří místní obyvatelé za Prajzy považují. „Prajzské“ nářečí je ovšem zaznamenáno díky úsilí (sběru) lidových autorů a sběratelů. V této souvislosti můžeme zmínit některé z nich, např. M. Halfara (*Pověsti a příběhy z Vřesiny a okolí*), L. Rumanovou (*Mluva a pořekadla z Kravař a okolí; Klebečily klebetice; Kuty – Kravaře a inše hlupoty; Česko - prajzský slovník + Frky + Nadávky*), J. Schlossarkovou (*Co na Prajzke se stalo a co povědalo; Co se stalo, u peřa povědalo; Co se stalo, u kafeja povědalo; Po hrbolatym chodniku; Na každého raz dojdě*) nebo F. Směju (*Pletky*).¹²

¹² Srov. dále NEUBERTOVIÁ – HOLUB 2010b (v tisku).

VII. Ponašymu nebo Tustelané?

Na řadě míst Slezska (zejména na Těšínsku, ale také na Opavsku a na Hlučínsku) označují rodilí mluvčí své nářečí za řeč „*po našymu*“ (pol. *po naszymu*), *po našemu*“, popř. též formou jednoslovného pojmenování: „*ponašymu*“. V rámci komplexu českého národního jazyka se tak tedy označují nářečí slezskopolská (převážně v jejich české části), ale také tak místní mluvčí vnímají mluvu na Opavsku a v tzv. „prajzských“ lokalitách (srov. dále) na Hlučínsku (tedy na přechodu slezskomoravské skupiny nářečí; srov. např. Neubertová, Holub 2010b, v tisku).

Jak již bylo zmíněno, jedná se především o „*těšínská*“ nářečí (v polském prostředí: *gwara cieszyńska*). V rámci komplexu českého národního jazyka tu lze spíše hovořit o slezskopolském typu nářečí (rozšířeném převážně v české části Slezska a na „jazykovém přechodu“ do Polska). Problém je ale v tom, že též na Opavsku (zejména pak v „prajzských“ lokalitách při polské hranici, popř. na Hlučínsku (podobně jako na Těšínsku) se informací často zmiňují o tom, že hovoří *po našemu* (popř. v podobě adv.: *ponašemu*). Vzhledem k tomu, že někteří mluvčí začínají užívat i spojení „...my jsme *Ponašemu*, *Ponašymu*“, dalo by se usuzovat na to, že se i toto pojmenování stává z původního prepozičního spojení prostřednictvím syntaktické adverbializace etnonymem. Především z tohoto důvodu jsme v názvu naší studie užili (možná trochu provokativně) jednoslovného pojmenování *Ponašymu*, kde je etnonymický charakter slova vyznačen velkým písmenem na jeho počátku (*P*). Ovšem tato teorie má poměrně mnoho slabých stránek; zejména proto, že se místní častěji označují jako *Tustelané* (...*zme tu s tela*..., tedy ve smyslu: jsme tady odtud!). Bez dalšího výzkumu proto nelze o samostatném etnonymu uvažovat. Ovšem podobně někdy označují svou mluvu respondenti také v rámci komplexu slovenského národního jazyka: na pomezí nářečí slezskopolských (i ostravických) a tzv. „horalských“ (slezských a kysuckých – zejména čadských; srov. výše).

Literatura

- BĚLIČ, Jaromír: *Nástin české dialektologie*. Praha, SPN 1972.
- DROBERJAR, Eduard: *Věk barbarů. České země a stěhování národů z pohledu archeologie*. Praha, Paseka 2005.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: *Fonologický systém spisovnej slovenčiny a poľštiny z typologického hradiska*. Slavnica slovaca, 10, 1999, č. 1, s. 16, 19.

- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: *Goralské nárečia. Odras slovensko-poľských jazykových kontaktov na fonologickej rovine*. Bratislava, Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1993.
- FAJKUS, Bohuslav: *Johanité v Hrobníkách*. Hlubčicko 2010; dostupné z <http://historickasekce.blog.cz/1003>
- GAN, P.: *Moja harfa je celo slónsko zém“ – Zur lachischen Poesie von Óndra Lysohorsky aus der Euroregion Schlesien*. In: *Finis coronat opus. Festschrift für Walter Kroll zum 65. Geburtstag*. Universitätsverlag, Gottingen 2006, s. 97.
- HOSÁK, Ladislav: *Moravské a slezské místní jméno jako historický pramen*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, historica III. Praha 1962.
- HUGO, J.: *Slovník nespisovné češtiny. Argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost. Historie a původ slov*. 2., rozšířené vydání. Praha, Maxdorf 2006.
- JERING, Karl: *Das Teschner Ländchen*. Zeitschrift für Geopolitik. 1959, s. 734.
- KELLNER, Adolf: *K charakteristice čadeckých nářečí*. Linguistica Slovaca I–II, Bratislava 1939–1940, s. 220–229.
- KŘEŇEK, J. – DOHNAL, K.: *Laši a Laško po sto letech*. Hukvaldský občasník. Mimořádné vydání; věnováno:... slavnému rodáku Leoši Janáčkoví u příležitosti 150. výročí jeho narození; nakl. Beatrix, Hukvaldy 24. 4. 2009, s. 14, 23. Dostupné z <http://www.beatrix.cz/pdf/periodika/Hukvaldy-mimoradne.pdf>
- LAMPRECHT, Arnošt a kol.: *České nářeční texty*. Praha, SPN 1976.
- MALLORY, J. P.: *Lengyel Culture*. In: *Encyclopedia of Indo-European Culture*. London, Fitzroy Dearborn 1997.
- MARTINEK, Libor.: *Laško-evropsky basnik Ondra Lysohorsky*. Britské listy, 16. 11. 2007. Dostupné z: <http://www.blisty.cz/2007/11/16/art37328.html>
- MARVAN, Jiří: *Óndra Lysohorsky: K století básníka na rozhraní čtyř kontinentů*. Český jazyk a literatura, 56, 2005/2006, č. 1.
- OLINKIEWICZ, Elżbieta – RADZYMIŃSKA, Katarzyna – STYŚ, Halina: *Słownik Encyklopedyczny. Język polski*. Wrocław, Wydawnictwo Europa 1999.

- PALLAS, Ladislav: *Jazyková otázka a podmínky vytváření národního vědomí ve Slezsku*. Publikace Slezského ústavu ČSAV v Opavě, sv. 62. Ostrava, Profil 1970.
- PALLAS, Ladislav: *Úloha jazyka při vzniku a vývoji teorií a hnutí tzv. wasserpoláctví, šlonzáctví a moravectví*. Slezský sborník, 63, 1965, č. 4, s. 471–500.
- Poláci na Těšínsku*. Eds. R. Kaszper, B. Małysz. I. vyd. Kongres Poláků v České republice. Finidr s.r.o., Český Těšín 2009 (dostupné též z www.polonica.cz).
- Przeobrazenia historyczno-kulturowe na pograniczu slasko-morawskim*. Eds. K. Lach, M. Wasiczek. Gminny Ośrodek Kultury w Krzanowicach, Borucin 2007 ... PHKS
- RAMŠÁKOVÁ, Anna: *Čadca a jej nárečia*. In: Čadca – legendy, fakty, poklady. Čadca, Mesto Čadca 2010, s. 88–101.
- RAMŠÁKOVÁ, Anna: *Integračné a diferenciacné javy zvukovej a tvaroslovnej roviny v nárečiach na horných Kysuciach*. In: Jazykovedné štúdie XXVIII. Súradnice súčasnej slovenskej dialektológie. Ed. K. Balleková. Bratislava, Veda 2010.
- SLÁMA, František: *Dějiny Těšínska*. Praha, Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých 1889.
- SÝKOROVÁ, Radka: *Popis tří nářečí slezské nářeční skupiny*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Brno, Pedagogická fakulta, katedra českého jazyka 2008, dostupné z http://is.muni.cz/th/152778/pedf_b/
- ŠRÁMEK, R.: *Soustava místních jmen na severovýchodní Moravě a ve Slezsku*. Slezský sborník, 63, 1965, s. 368–397.
- ŠVANDELÍK, J.: *Vasrpólák, Vasrpólština*. Drobnosti. NŘ 1986/69, č. 2, s. 108.
- WEINHOLD, Karl: *Laut- und Wortbildung und die Formen der Schlesischen Mundart. Mit Ruecksicht auf verwantes in deutschen Dialecten*. Ueber deutsche Dialectforschung. Verlag von Carl Gerold und Sohn. Wien 1853.
- ŽÁČEK, Rudolf: *Dějiny Slezska v datech*. Praha, Libri 2004.

